

BP HENRYK PRZEŹDZIECKI

MONIZM

KRAKÓW 2019

www.ultramontes.pl

Monizm

BP HENRYK PRZEŹDZIECKI

Monizm jest systemem filozoficznym, wyznającym zasadę jedności bytu, czyli że świat i jego przyczyna, zjawiska fizyczne i psychiczne są jednym i tym samym co do istoty swojej. Formułę monizmu można skreślić w ten sposób: wszystko jest jednym bytem, który jest przyczyną samego siebie, jest absolutnym, jest Bogiem. Naturę monizmu zrozumiemy lepiej, jeżeli zwrócimy uwagę na następujące fakty. W teorii poznania monizm jest zaprzeczeniem sprzeczności, nie istnieją one dla niego, najsprzeczniejsze pojęcia są jednym i tym samym. Być przeto i myśleć to jedno i to samo, ponieważ to tylko w świadomości jest prawdziwe, co ja myślę, a co za tym idzie: myśl i byt, duch i materia, podmiot i przedmiot są tylko różnymi przejawami tego samego absolutu. Wobec tak postawionej kwestii, przenosząc tę zasadę na grunt materialistyczny, otrzymujemy w wyniku sensualizm, według którego myśl jest równoznacznikiem ruchu, a dusza równoznacznikiem mózgu.

W monizmie nie ma i nie może być mowy o istotnych właściwościach ducha. Znosi monizm rzeczywiste różnice pomiędzy jego potęgami i usiłuje wszystkie sprowadzić na grunt fizyczny. A ponieważ jest tylko absolutna jedność bytu, – nie ma wolnej woli, bo gdzie panuje absolutna jedność, tam musi być absolutna konieczność, czyli nie wolna wola a determinizm. Jest zasada jedności, zatem konieczny wniosek o identyczności świata i jego przyczyny. I krok jeden dalej, a monizm w rozwoju swym zaprzecza różnicę pomiędzy światem organicznym a nieorganicznym, pomiędzy roślinami i zwierzętami, pomiędzy zwierzętami i ludźmi. Dziwić się wobec tego nie można, że monizm swą metafizykę sprowadza do nauki o jedności substancji, nie przyznając jej wielości, tak jak w etyce nie uznaje jakichkolwiek praw, będących poza człowiekiem lub nadnaturalnych, a za obyczajowe uznaje to, co jako takie widoczne jest przez immanentną myśl obyczajową, albo przez obserwację lub też przez ewolucję (biologiczną) pojęcia obyczajowego. Bóg osobowy, różny od materii nie istnieje dla monizmu, jest on nieosobowy, jest immanentnym światem i monizm widzi w nim tylko emanację, ewolucję,

samostawanie się, a religia jest wewnętrznym stawaniem się w nas Boskiej praistoty i uświadamianiem jej w nas. Stąd wniosek, że materialistyczny monizm musi być ateizmem.

Od tych ogólnych pojęć monizmu przejdźmy do zasadniczych form jego, których jest dwie:

1) Materialistyczny (naturalistyczny) monizm. Wszystko jest materią albo siłą, względnie energią, ruchem, a zewnętrzne zjawiska to formy ruchu, energii, przekształcania się materii. Przyroda nie od ducha, lecz duch właśnie od przyrody pochodzi. Wszystkim rządzi prawo przyczynowości, a nie teologia. Można zresztą uznawać pramaterię "jako stwarzającego Boga", jako praprzyczynę bytu, z zastrzeżeniem jednak, że w niej tj. pramaterii wielości (atomów). Trudności napotymane w atomizmie materialistycznym są nie do zwalczania i system ten obecnie ustępuje miejsce teorii o energii.

Materialistyczny monizm wyznawali ze starych filozofów: Tales (woda), Anaksymander (nieskończona w przestrzeni materia), Anaksymenes (powietrze). Atomiści, jak Leucyp, Demokryt, Epikur, Lukrecjusz widzą jedną zasadę bytu: materię, zbiór pozbawionych wszelkich właściwości drobin (atomów), z których drogą procesu mechanicznego powstaje wielość przedmiotów. Stoicy czynią zwrot do logicznej prasyły Heraklita.

Mechaniczny i naturalistyczny monizm nawiązuje swe badania do wielkich przewrotów w dziedzinie poznania przyrody (odkrycie Kopernika, prawa ruchu, jedności Kosmosu) i wyprowadza swe mechaniczne wyjaśnienie wszechświata. Z tego punktu rozpoczyna Spinoza, dla którego przyroda jest wszystkim, nieskończoną substancją, która jako *natura naturans*, jest Bogiem, a jako *natura naturata* jest światem i posiada dwa atrybuty: myślenie i rozciągłość i dlatego ukazuje się jako duch i jako materia.

Angielski materializm związany jest z imionami: Jana Holanda, Hobbesa, Roberta Hooke'a i innych; francuski z nazwiskami: La Mettrie (*L'homme machine*, Paris 1748); Diderot (*Pensées philosophiques* i *Pensées sur l'interprétation de la nature*); Holbacha (*Système de la nature*), tuż idzie materializm etyczny d'Alemberta, Helvetiusa i innych. W Niemczech koryfeuszem monizmu materialistycznego jest uczeń Hegla, Feuerbach, za nim idą Vogt (*Köhlerglaube und Wissenschaft*, 1855), Moleschott (*Der Kreislauf des Lebens*, 2 tomy, wyd. 5-e 1875-86), L. Büchner (*Kraft und Stoff*, wyd. 21-e, 1904).

Wielką podporę znajduje nowoczesny monizm materialistyczny w teorii ewolucji Darwina i w kantowsko-laplasowskiej teorii ewolucji nieba i ziemi, które to teorie natychmiast zostały tłumaczone w sensie monizmu materialistycznego. Z tego też punktu widzenia wychodzi najgłośniejszy współczesny monizm materialistyczny wyznawca i głosiciel, Haeckel: "Bóg i świat, duch i materia, myśl i rozciągłość są jedną i tą samą substancją". Waha się jednak w określeniu tej substancji jak również i w tym, czy jej atrybutami są: materia i energia, czy też materia, siła i czucie. Monizm naturalistyczny Haeckla jest mieszaniną powstałą z nauki Spinozy, Giordano Bruno i darwinistycznej ewolucji. Większość dzisiejszych badaczy przyrody stoi na gruncie monizmu. Z Haecklem spokrewnieni są: Sterne, Bölsche, Vogel i wielu innych. Tutaj też zaliczyć należy teorię energii Ostwalda.

2) Idealistyczny i panteistyczny monizm, według którego praistota jest duchową, nieskończoną, absolutną. Bóg jest światem immanentnym, Bóg i świat są identyczni albo prawie identyczni.

A) Monizm emanacji, do którego należy: a) panteizm indyjski: praprzyczyna i skutek są jednym i tym samym w Bramie będącym prapodstawą świata. Świat to "Maja", ułudą, odbicie zwierciadła w Bramie, Brama zaś to coś bezmiennego, niepojętego, z którego drogą emanacji bogi pochodzą; b) monizmem emanacji jest też neoplatonizm: z Jedności wypływa (emanacja) idea ($\nu\omicron\upsilon\varsigma$), z nich – dusza, a ostatnią emanacją jest wszystko podpadające pod zmysły, które znowu wraca pod bóstwo, do prajedności.

B) Abstrakcyjny, panlogiczny monizm na intelektualistycznej podstawie: wyznawcami jego byli: a) eleaci, dla których wielość, stawanie się, przestrzeń, czas są tylko ułudą, pozorem. Istnieje tylko Jedność. Dla Xenophanesa (monizm teologiczny) jest ta jedność wszystko obejmujące bóstwo, które będąc niestworzonym, niezmiennym jest zarazem światem. Parmenides, wyznawca monizmu ontologicznego, wychodzi z zasady: byt jest wszystkim. Niebyt nie istnieje, nie ma zatem żadnego stawania się, żadnej zmiany, żadnej wielości. b) W nowszych czasach zjawia się monizm abstrakcyjny z ewolucyjnym podkładem: byt z absolutną ewolucją: Fichte, Schelling, Hegel.

C) Monizm konkretny z podłożem woluntarystycznym: Schopenhauer (wszechwola), Hartmann (nieświadomość), A. Drews.

Rozpatrując monizm, dochodzimy do wniosków:

1) Monizm posiada w sobie logiczne sprzeczności: a) absolutna próżnia, abstrakcyjny byt ma być podstawą i rozwojem wszystkiego, co istnieje, a zatem możliwość przyczyną rzeczywistości; przecież to jest pomieszaniem porządku logicznego i metafizycznego; b) najsprzeczniesze pojęcia nie różnią się pomiędzy sobą, ponieważ wszystko jest jednym i tym samym w absolicie, czyli że bezwarunkowe jest zarazem warunkowym; c) nie ma też tutaj i różnic przyczynowych; nieświadome staje się świadomym, nieżyjące – żyjącym, nierozumne – rozumnym (monizm materialistyczny).

2) Absolutne, pozbawione woli, idee nie mogą same przez się stać się rzeczywistością, jak również absolutne lecz nieświadome same siebie, nierozumne prawole nie mogą dojść do pełnego celowego porządku.

3) Monizm sprzeciwia się rzeczywistości: a) nie daje najmniejszego wyjaśnienia co do faktu istnienia samodzielnych indywiduów i ich indywidualnej świadomości. Wewnętrzne doświadczenie, zewnętrzna obserwacja przekonywują, że nie jedna monistyczna substancja, lecz wiele ich istnieje; b) nie wyjaśnia, dlaczego mają być jednym i tym samym: myśl i byt, subiekt i obiekt, ciało i duch, nieżyjące i żyjące; c) w systemie tym niewyjaśnionymi pozostają takie pojęcia, jak uczucie wolności, odpowiedzialności, winy, obowiązku, sumienia; d) niemożliwym jest pogodzić monizm z rzeczywistością, z faktem życia duchownego; a nielogiczne założenie daje w rezultacie tak dobrze panpsychizm jak i teorię mechaniczną.

4) Co się tyczy monizmu materialistycznego to należy jeszcze zauważyć: a) nieskończenie wiele atomów równa się nieskończenie wielu praprzyczynom, a zatem jest absolutna nieskończona wielość; b) nie mamy tutaj wyjaśnienia pochodzenia atomów, ich początku, kierunku, ruchu i rozwoju; c) według tego systemu koniec obecnego porządku wszechświatowego jest zarazem jego początkiem; d) atomy niezależne, absolutne, są zarazem skoordynowane z sobą, zależne; e) nieskończona, próżna przestrzeń i zarazem nieskończone atomy; f) niewyjaśnione celowe dążenie natury i osiągnięcie przez nią celu; g) pozostaje niewytłumaczonym życie i jego początek; h) nie wyjaśniony duch i jego ideały: prawdy, świętości, piękna; i) nie posiada uzasadnienia i podstawy życie etyczne, teoria przecież sensualizmu i agnostycyzmu daje bardzo wątpliwe wnioski w dziedzinie etycznej, prawnej i społecznej.

W kwestii monizmu panteistycznego można jeszcze dodać: a) Bóg tutaj ulega zmianom, przyjmuje udział w niedoskonałościach i wadach świata; b) panteizm prowadzi do ateizmu, nie ma bowiem powodu, dlaczego by wszechnatura nie miała być Bogiem; c) wobec panującej bezwzględnej konieczności, w której ginie wolność woli, nie może być mowy o podstawach dla obyczajności; sumienie tutaj niewytłumaczone, a obowiązek pozostaje pustym dźwiękiem.

Najnowsza literatura. Jos. Engert, *Der naturalistische Monismus Haeckels* (1907); V. Brander, *Der naturalistische Monismus der Neuzeit* (1907); A. Drews, *Der Monismus, dargestellt in Beiträgen seiner Vertreter* (I, II, 1908); J. v. Olivier, *Monistische Weltanschauung* (1906); Thooris, *La Philosophie du monisme* (Paris 1907); I. Ude, *Monistische oder teleologische Weltanschauung?* (1907); Br. Weiss, *Monismus, Monistenbund, Radikalismus und Christentum* (1907); Schuler, *Der Pantheismus* (1884); Gutberlet, *Der mechanische Monismus* (1893); M. Werner, *Das Christentum und die monistische Religion* (1908); Buchberger, *Kirchliches Handlexikon*, 2 t., 1008 i nast.; Henryk Struve, *Wstęp krytyczny do Filozofii*; Meyer, *Institutiones juris naturalis*; X. Władysław Szcześniak, *Słownik Apologetyczny Wiary Katolickiej Jaugey'a*, art. *Materializm*.

X. H. P.

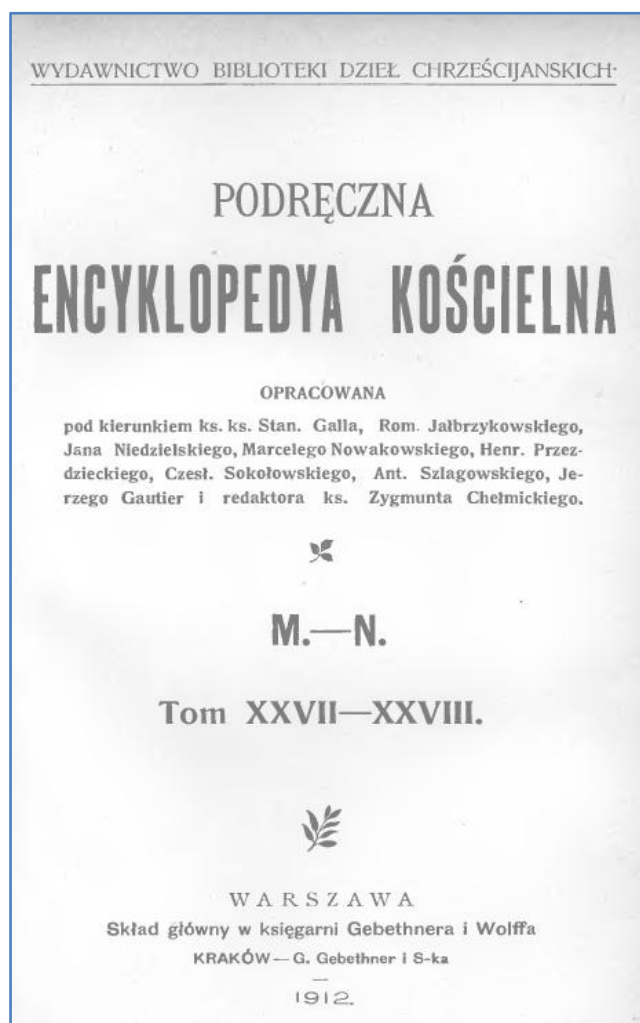
"Podręczna Encyklopedia Kościelna" opracowana pod kierunkiem ks. ks. Stan. Galla, Rom. Jałbrzykowskiego, Jana Niedzielskiego, Marceliego Nowakowskiego, Henr. Przeddzieckiego, Czesł. Sokołowskiego, Ant. Szlągowskiego, Jerzego Gautier i redaktora ks. Zygmunta Chełmickiego, M.-N., Tom XXVII-XXVIII. Warszawa. Skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa. Kraków – G. Gebethner i S-ka. 1912, ss. 181-183. (1)

(Pisownię i słownictwo nieznacznie uwspółcześniono).

Przypisy:

- (1) Por. 1) Ks. Jules Didiot, a) [Filozofia](#). b) [Kościół](#). c) [Herezja](#). d) [Dusza kobiety](#).
- 2) Ks. Marian Morawski SI, a) [Filozofia i jej zadanie](#). b) [Dogmat łaski. 19 wykładów o porządku nadprzyrodzonym](#).
- 3) Ks. Antoni Langer SI, a) [Rozwój wiary](#). b) [Pojęcie o Bogu w chrześcijaństwie i u filozofów](#). c) [Człowiek w stosunku do religii i wiary](#). d) [Św. Tomasz z Akwinu i dzisiejsza filozofia](#). e) [Kardynał Jan Chrzyciel Franzelin i jego znaczenie w katolickiej nauce](#).
- 4) Bp Michał Nowodworski, a) [Wiara i rozum](#). b) [Liberalizm](#). c) [Chryścianizm i materializm](#). d) [Monogenizm](#). e) [Rekomendacja książki pt. "Homo versus Darwin, czyli sprawa o pochodzenie człowieka"](#).

- 5) Ks. René-Marie de la Broise SI, [Religia i religie.](#)
- 6) Ks. J. V. Bainvel SI, [Dogmat i myśl katolicka.](#)
- 7) Ks. Franciszek Kwiatkowski SI, [Filozofia wieczysta w zarysie.](#)
- 8) Ks. Tilmann Pesch SI, [Chrześcijańska filozofia życia.](#)
- 9) Św. Tomasz z Akwinu OP, Doktor Anielski, a) [Summa filozoficzna \(Contra Gentiles\). – Summa przeciw poganom czyli o prawdziwości Wiary katolickiej przeciwko błędom niewiernych.](#) b) [O społeczeństwie i władzy. De regimine principum I, 1-3.](#) c) [Modlitwy. Orationes.](#)
- 10) Ks. Władysław Michał Dębicki, a) [Albert Stöckl \(historyk filozofii i apologeta\).](#) b) [Wielkie bankructwo umysłowe. Rzecz o nowoczesnym skrajnym sceptycyzmie naukowo-filozoficznym.](#) c) [Wariacko-zbójecka filozofia \(Fr. Nietzsche\).](#) d) [Filozofia nicości. Rzecz o istocie buddyzmu.](#) e) [Anioł upadły. Lamennais w oświeceniu najnowszym.](#)
- 11) Ks. Andrzej Dobroniewski, [Modernizm i moderności.](#)
- (Przyp. red. *Ultra montes*).

([HTM](#))

© *Ultra montes* (www.ultramontes.pl)

Cracovia MMXIX, Kraków 2019